

JAARVERSLAG 1999

Mijnheer de Minister,

De statutaire vergaderingen hebben plaats gehad in de lokaliteiten van het Paleis der Academiën in Brussel, op 25 januari, 31 mei en 25 oktober 1999. Er werden vijf sectievergaderingen gehouden, een plenaire vergadering op 25 januari, een colloquium in Brussel op 5 juni en een bestuursvergadering op 25 oktober.

Lezingen gehouden op de plenaire vergadering :

L. WINTGENS : *Graphie et grammaire du dialecte germanique dans l'ancien duché de Limbourg.*

W. VAN LANGENDONCK : *Neurolinguïstische bewijzen van bepaalde eigennaamstheorieën.*

Het begrip 'eigennaam' wordt hier opgevat in zijn primaire functie van vaste verwijzer, zoals *Leuven* in de zin *Leuven is een mooi stadje*, niet in een afgeleide betekenis, zoals in *Ken jij nog een ander Leuven?* De laatste tien jaar hebben neurolinguïsten de taal filosofische theorieën van J. Searle en S. Kripke getest. Searle neemt de logische som van definitieve descripties alsook een categoriale betekenis voor eigenamen als analytisch waar aan. Kripke wijst dit alles af en ontwikkelt een causale theorie van verwijzing. M.i. bevatten eigenamen presupposities : een objectieve categoriale basisniveaubetekenis en subjectieve associaties die binnenkomen via de referent (b.v. Napoleon : 'de keizer van Frankrijk') of de naamsvorm (b.v. *Waterschei* kan doen denken aan *waterscheiding*). De basisniveaubetekenis vinden we aan formele kant terug in de enge appositie, b.v. *de stad Gent*. Deze betekenis, maar ook de associatieve, wordt bevestigd door het neurolinguïstisch onderzoek. Semenza & Zettin (1988) ontdekten dat

een bepaalde Italiaanse afaticus soortnamen wel, maar eigennamen niet terugvond als b.v. foto's getoond werden. Anderzijds kon de patiënt bepaalde associaties bij de referent maken (b.v. 'de vader van de Italiaanse literatuur') en zelfs de naam produceren via naamvormmassociatie (b.v. *Verdi* < *verde* 'groen'). De Duitse patiënte van Bayer (1991) leed aan een diepe dyslexie en kon het geschrevene alleen waarnemen via een semantische route en niet door grafeemfoneemomzetting. Soortnamen konden dus wel gelezen worden omdat ze betekenis hebben, hoewel soms semantische paralexieën gebruikt werden (b.v. *Hammer* i.p.v. *Beil*). Bij eigennamen werd in de regel geen reactie opgetekend, behalve dat de patiënte toch wat hier de basisniveaubetekenis wordt genoemd, bleek te kunnen aangeven (*man, vrouw, stad, land*). Andermaal konden ook hier associaties via de referent gemaakt worden (b.v. *Joseph* : 'de naam van mijn vader') en zelfs namen teruggevonden worden op basis van naamvormmassociaties (*Romy Schneider* < *Schneider* 'kleermaker'). J. Searle wordt bij dat alles door deze neurolinguïsten wel enig onrecht aangedaan.

Lezingen gehouden in de Vlaamse afdeling :

J. GOOSSENS : *Onbeklemtoonde klinkers in het Limburgs.*

Als toonloze klinker heeft het Nederlands alleen de sjwa. In het dialect van Genk komt in toonloze positie daarnaast een tweede klinker voor, de *i*, ongeveer als in Ndl. *dik* en *wit*. Hij is complementair verdeeld met de sjwa : hij treedt op voor een velare medeklinker, een plaats waar de sjwa uitgesloten is. Afgezien van zijn prosopische status heeft de onbetoonde *i* dezelfde fonetische kenmerken als de betoonde *i* van *dik* en *wit* en de voortonig-bijtonige van *tillefoon* en *tillevisie*. Dit levert problemen op bij de bepaling van zijn fonetische status. Een vergelijking met de beschrijvingen in monografieën van de dialecten van Hasselt, Tongeren en Maastricht laat vermoeden dat de verdoofing in Genk verder gaat dan in die dialecten en maakt bovendien tegenspraken in de beschrijvingen ervan duidelijk. Een poging tot taalgeografische omschrijving van de in Genk aangetroffen verdeling van *i* en sjwa levert onduidelijke resultaten op. Zijn gebied omvat ten minste het oosten van de Limburgse Kempen en misschien het noorden van het Belgisch-Limburgse Maasdal met stukken van Nederlands-Limburg.

M. DEVOS : *Onomasiologische dialectwoordenboeken als bron voor woordgeografisch onderzoek.*

Onomasiologisch opgezette regionale woordenboeken, zoals de drie grote regionale woordenboeken van het zuidelijke Nederlands, vormen een combinatie van woordenboek en woordatlas, en geven daardoor aanleiding tot interessante lexicologische en lexicaal-geografische vraagstellingen. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van de heteronymie voor de begrippen 'timmerman' en 'meubelmaker', zoals die is weergegeven in de recent verschenen aflevering van het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* over de houtbewerking. Tevens wordt aangetoond dat een verruiming van het geografische blikveld naar het aangrenzende werkkterrein van het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* bijdraagt tot de verklaring van de Vlaamse heteroniemenconstellatie.

De WVD-gegevens over de heteronymie van het begrip 'timmerman' leveren een intrigerend kaartbeeld op. Ongewoon daarbij is vooral de frequent geattesteerde dubbelnamigheid *timmerman - schrijnwerker* in de provincies Oost- en West-Vlaanderen, wat zich in de naamgeving voor beoefenaars van andere beroepslui in de Vlaamse dialecten nergens voordoet. In het gebied waar de twee benamingen naast elkaar voorkomen, hebben ze een verschillende pragmatische waarde : *schrijnwerker* bezit een hogere stilistische status en wordt gebruikt in formele situaties en officiële contexten.

Een analyse van de patronen op de Vlaams-Brabantse 'timmerman'-kaart, tegen de achtergrond van (1°) gegevens over de historische ontwikkeling van het begripveld 'houtbewerkingsberoepen' en van de daarmee verbonden benamingen voor de beoefenaars van die beroepen, en (2°) de status van het Brabants als toonaangevend dialect in België, brengt ons ertoe de dubbelnamigheid in de Vlaamse provincies als volgt te verklaren.

De termen *timmerman* en *schrijnwerker* duiden in het verleden verschillende beroepslui aan. De eerste voerde ongeveer dezelfde activiteiten uit als de tegenwoordige timmerman, terwijl de tweede gespecialiseerd was in het vervaardigen van meubels en allerlei andere zaken waar houtsnijwerk bij te pas kwam. In de loop van de eeuwen vervaagde het verschil tussen beide ambachten, dat tegen het einde van de 18e eeuw geheel verdween. Intussen had zich een nieuwe specialist in de houtbewerking aangediend, nl. de meubelmaker, zoals we die vandaag nog altijd kennen. Doordat er in de betrokken sector van

de houtbewerking naast de meubelmakerij nog maar één beroep overbleef, nl. dat van de timmerman, had men ook nog maar één term nodig om dat ene beroep te benoemen in tegenstelling tot dat van de meubelmaker. Daarbij opteerden de meeste dialecten van ons taalgebied, met inbegrip van de Vlaamse, voor het woord *timmerman*, alleen Brabant maakte een andere keuze : *schrijnwerker*. Waarschijnlijk zit daar invloed achter van het Franse *menuisier*, dat in de traditionele verhoudingen weliswaar overeenstemt met Ndl. *schrijnwerker* — terwijl met Ndl. *timmerman* Fr. *charpentier* correspondeerde —, maar niettemin in het huidige Frans de gewone benaming werd voor de timmerman. De aanwezigheid van *schrijnwerker* in de Vlaamse dialecten vormt geen invulling van een endogene benoemingsnood, maar is het product van recente Brabantse expansie. Waarschijnlijk heeft daarbij zowel interdialectale uitstraling gespeeld, als invloed van het Belgisch Algemeen Beschaafd, waaraan het Brabants de term *schrijnwerker* heeft toegeleverd. De hogere stilistische markerings van dat woord in de Vlaamse dialecten kan worden verklaard door zijn (vermeend) standaardtaalstatuut in de Belgische context.

F. DEBRABANDERE : *De etymologie van ribbel en schribbel*.

Een *ribbel* is voor Van Dale 'een smalle verhoging aan een voorwerp', maar ook een 'streep'. Het WNT onderscheidt *Ribbel I* van *Ribbel II*, het West-Vlaamse woord, dat De Bo omschrijft als 'eene reef of schrap die in een haastigen trek gemaakt wordt'. Etymologisch vallen de twee woorden evenwel samen.

Het Etymologisch Woordenboek van Van Dale — Van Veen leidt *ribbel* af van *rib* 'borstbeen'. Spreker meent integendeel dat *ribbel* een diminutief is bij *ribbe/rip(pe)*, intensiefformen met consonantgemintatie naast dial. *reef/reve* 'streep, schrap, groef' en bij het werkwoord *rijven* 'harken'. Een *ribbel* is dus niet zozeer een verhoging, maar wel een groeve tussen twee verhogingen. Van zulke *bb*-geminaties zijn er voorbeelden genoeg : *beven/bibberen*, *kijven/kibbelen*, *drijven/dribbelen* enz.

Volkomen analoog is de etymologie van Wvl. *schribbel* 'schram' naast *schreef/schreve* en *schrijven*, dat oorspronkelijk 'griffen, rijten, krassen' betekende.

J. GOOSSENS : *Het varken in de woordgeografie van de Rijn- en Nederlanden.*

In het Nederlandse taalgebied heet een varken overal *verken*/*varken*, behalve in de zuidwestelijke en de noordoostelijke periferie, waar het *zwijn* (*zwien*) heet. Het *verken*-gebied omvat ook een noordelijk deel van het Duitse Rijnland. Het noordoostelijke Nederlandse *zwijn*-gebied in Groningen en Drente is slechts een uitloper van een groot Nederduits *schwein*-areaal. Het grootste deel van het Rijnland zegt *sau*, maar in de westelijke periferie (Eifel, Luxemburg, Saarland, Lotharingen) ligt een *schwein*-areaal even geïsoleerd als *zwijn* in het West-Vlaams. Kennelijk zijn *verken* en *sau* vernieuwingen, die door betekenisverschuiving *zwijn*/*schwein* in het grootste deel van het Nederlandse en het Rijnlandse gebied hebben kunnen verdringen. *Verken*, dat al in het Middelnederlands de algemene betekenis 'zwijn' heeft aangenomen, betekende daarvoor 'jong zwijn, big', zoals nu nog het Noord-Duitse *ferken* en het Zuid-Duitse *ferkel*. *Sau* betekende 'vrouwelijk varken', zoals nu nog in de Duitse standaardtaal. Zijn betekenisverschuiving is enkele eeuwen jonger dan die van *verken*. Het begin ervan kan met behulp van Jakob Grimms 'Weisthümer' in de 15e eeuw in de Pfalz gelokaliseerd worden. Uit semasiologische kaarten van de woorden *verken*/*ferkel* en *sau* blijkt dat hun betekenisgebieden (bij *verken*/*ferkel* 'varken' en 'big', bij *sau* 'vrouwelijk varken' en 'varken') meestal van elkaar gescheiden worden door stroken waar deze woorden niet voorkomen. Bij *sau* is dat verschijnsel duidelijk aan polysemievrees toe te schrijven, bij *verken* hebben nog andere factoren meegewerkt : het ontstaan van een Fries gebied met *baerch*, oorspronkelijk 'gecastreerd mannelijk varken', en van een Nederrijnlands met *pugg*, oorspronkelijk 'dik dier'.

In de Waalse afdeling werden drie lezingen gehouden. Bovendien werd op 5 juni in Brussel een colloquium gehouden.

Het *Bestuur van de Commissie* voor de periode 1998-1999 is als volgt samengesteld : Jean GERMAIN, voorzitter; Johan TAELEDEMAN, ondervoorzitter en voorzitter van de Vlaamse afdeling; Leo WINTGENS, voorzitter van de Waalse afdeling; Willy VAN LANGENDONCK, secretaris

van de Vlaamse afdeling; Jean GERMAIN, secretaris van de Waalse afdeling; Frans DEBRABANDERE, secretaris-generaal.

Samenstelling van de Commissie : De Commissie betreurt het overlijden van haar erelid V.F. VANACKER. In de Vlaamse afdeling werd Ward VAN OSTA tot nieuw lid verkozen.

De *Handelingen* LXXI (1999) telden 588 bladzijden. Ze werden geruild met een aantal tijdschriften en wetenschappelijke instellingen (zie lijst). De door aankoop of ruil verkregen werken werden gedeponeerd in onze bibliotheek, die ondergebracht is in de bibliotheek van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Honderd exemplaren worden de wetenschappelijke centra van de Belgische universiteiten ter beschikking gesteld, ten behoeve van onderzoekers en studenten.

De Waalse afdeling publiceerde Mémoire 19, nl. *Le Dictionnaire wallon-françois (Malmedy, 1893) d'Augustin-François Villers* door Jean LECHANTEUR en Martine WILLEMS (590 blzn.) en Mémoire 20, nl. *Elevages divers, attelages et véhicules agricoles à Jauchelette* door Jean-Jacques GAZIAUX (320 blzn.).

Inzake straatnaamgeving werd de Commissie in 1999 door talrijke Brusselse, Waalse en Duitstalige gemeenten geraadpleegd. De Vlaamse afdeling verstrekke advies voor de Nederlandse naamvorm van straten in Brusselse gemeenten, nl. Anderlecht, Brussel, Elsene, Etterbeek, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Pieters-Woluwe.

De Commissie heeft de *taalkundige aanpassing van de geografische namen van de stafkaarten* die door het Nationaal Geografisch Instituut uitgegeven worden, voortgezet. Voor de Vlaamse afdeling heeft het Instituut voor

Naamkunde in Leuven onder leiding van Willy VAN LANGENDONCK en met medewerking van Francisca GOEMINNE advies uitgebracht i.v.m. 401 toponiemen in de volgende 34 gemeentes (kaartbladen NGI nrs. 28/8,32/3, 32/4, 32/5, 32/6, 32/7, 32/8, 33/1, 33/2, 33/3, 33/4, 33/5, 33/6, 33/7, 39/1, 39/2 en 39/3) : Alken, Beersel, Bierbeek, Borgloon, Boutersem, Diepenbeek, Geetbets, Gingelom, Glabbeek, Halle, Heers, Herk-de-Stad, Hoegaarden, Hoeselt, Huldenberg, Kortenaken, Kortessem, Landen, Linter, Lubbeek, Menen, Nieuwerkerken, Oud-Heverlee, Overijse, Pepingen, Sint-Genesius-Rode, Sint-Truiden, Tervuren, Tielt-Winge, Tienen, Wellen, Wervik, Wevelgem, Zoutleeuw.

In de Waalse afdeling werd het onderzoek gedaan door Jean-Luc FAUCONNIER, Jean GERMAIN, Jean LECHANTEUR en Leo WINTGENS.

Op het 20e Internationaal Congres voor Naamkunde in Santiago de Compostela van 20 tot 25 september was de Commissie vertegenwoordigd door Frans DEBRABANDERE, Jean GERMAIN, Catherine HANTON, Willy VAN LANGENDONCK en Martine WILLEMS.

Met de meeste hoogachting,

Brugge, 31 december 1999.

De Secretaris,

F. DEBRABANDERE.

De Voorzitter,

J. GERMAIN.